DE VIERDE LIJDENSWEEK.

„Verzocht".

> Want in hetgene hij zelf, verzocht zijnde, geleden heeft, kan hij dengenen die verzocht worden, te hulpe komen.
> Hebr. 2 : 18.

Vernietigd, vernederd, veracht ... en nu ook *verzocht*.

Ook verzoeking is een *lijden*, waarvan we *verlossing* afbidden. „Onze Vader, leid ons niet in *verzoeking*, maar *verlos* ons van den Booze!"

En nu denke niemand hierbij uitsluitend aan de drievoudige verzoeking in de woestijn. Of zegt de Schrift ons niet, dat de Christus *in alles* den broederen moest gelijk worden, opdat hij, *zelf verzocht zijnde*, dengenen die *verzocht* worden, ter hulp kan komen. Om onze Hoogepriester te kunnen zijn, moest hij in *al* onze verzoekingen ingaan.

Toch staat de groote, drieledige verzoeking in de woestijn op den voorgrond. En al zijn wij te onheilig, om er ten volle in te komen, wat in die woestijn de aanraking met satan voor Jezus was, iets verstaan we er toch van, wat die toenadering van satan, om hem te verzoeken, voor Jezus moet geweest zijn. Natuurlijk was satan toen reeds Jezus niet vreemd meer. Als mensch kon Jesus geen dertig jaar worden, zonder telkens en telkens aan verzoeking te hebben blootgestaan, en heerlijk in die verzoeking te hebben overwonnen. Wie 't zich anders voorstelt, toont noch Jezus' menschelijke natuur, noch zijn heiligheid te verstaan. Immers dat Jezus ook die dertig jaar lang in geen enkele tot hem komende verzoeking bezweek, was niet omdat ze hem niet prikkelde, maar omdat zijn heilige zin er zoo verre boven stond.

Doch in de woestijn nam de verzoeking een ander karakter aan. Tot dusver was Jezus verzocht geweest, gelijk ook wij verzocht waren, maar hier werd 't een verzoeking zooals alleen de Middelaar ze ondergaan kon.

Jezus was nu gedoopt. De stille afzondering in Nazareth had een einde genomen. Zijn openlijke Middelaarstaak werd nu aanvaard. En hij trad op, in 't midden van zijn volk, als de Messias van Israël. En nu wist Jezus dat 't eind van zijn weg heerlijk zou wezen, maar ook dat die weg zelf met doornen en distelen bezaaid zou zijn, te beginnen met de drie bittere jaren, en ten slotte het zich moeten overgeven in den dood.

Dat nu de heerlijkheid, die aan 't eind van den weg lag, Jezus toelachte, volgde uit zijn echt menschelijke natuur. Heerlijkheid lokt, trekt en boeit ons. Maar in dieselfde menschelijke natuur lag het evenzoo, dat die drie jaren Jezus bij het vooraf indenken moesten afschrikken. Kon dan die heerlijkheid niet gegrepen worden, zonder 't vooraf gaan van dit bittere lijden? Altoos de drinkbeker van verre voor zich Vader, kan die drinkbeker niet voorbijgaan?

En nu komt de nadering van satan, de sidderende ontmoeting, de influistering. Ja, die drinkbeker *kan* wel voorbijgaan. Aan het drinken van dien drinkbeker *is* te ontkomen. Indien ge nedervallende mij zult aanbidden, zal heel die wereld en al haar heerlijkheid, *zonder het kruis*, uw deel zijn.

Dat was de verzoeking!

En in die verzoeking wrong satan Jezus in drie grepen in.

Het was waar, Jezus kon met Godmenschelijke toovermacht, als we het zoo mogen uitdrukken, zich het lijden des doods van den hals schuiven. Heeft hij zelf niet betuigd: „Weet gij niet dat ik den Vader bidden kan, en Hij zal mij meer dan twaalf legioenen engelen bijzetten!" En dit paste satan op den honger toe, die Jezus kwelde. Na veertig dagen vasten *hongerde* hem ten leste. Hoefde dat? Was het niet beneden de waardigheid van den Messias? Gij hebt de macht, gebruikt uw macht, en zeg tot deze steenen dat ze brood worden.

Maar Jezus overwon.

Toen kwam de tweede vraag: Hoe als Messias door al 't volk erkend te worden? Hoe als de Koning uit Davids huis gehuldigd te worden? Niet eerst na eeuwen bij zijn komst op de wolken, maar nu reeds? En ook hier lag weer het antwoord gereed. Hij kon op de tinne des tempels klimmen en dan zich nederstorten onder de geloovige schare, als een engel die uit den hemel nederdaalde. Indien gij de Zone Gods zijt, werp uzelven nederwaarts!

En toen de verzoeking op den man af. Wilt gij de heerlijkheid *zonder* Golgotha, val dan neder aan mijn voeten en aanbid *mij*, en alle heerlijkheid der aarde zal uw deel zijn. En onder dit alles dan steeds het tartende: Indien gij de Zone Gods zijt! O, voelt ge dan niet, wat uw Jezus onder dezen aanval op aanval van den Verzoeker, in 't diepst zijner ziel moet geleden hebben?

Ongetwijfeld, dit was de bangste verzoeking. Maar zeg niet dat 't hiermee uit was. Lucas voegt er opzettelijk bij, dat satan toen van Jezus *week voor een tijd*. Zoo is 't doorgegaan tot in Gethsemané, toen Jezus betuigen kon, dat de overste der wereld niets meer aan hem had. En onderwijl bleef het als in de eerste dertig jaar, ja sterker en banger nog, dat Jezus, als onzer een, alle gewone verzoeking in het leven had te ondergaan en te doorstaan. Niet alleen *als* wij, maar zelfs veel machtiger als 't onzer één overkomt.

Zeker, het verschil lag hierin, dat bij Jezus zelfs de mogelijkheid van bezwijken in de verzoeking was uitgesloten, maar anders prikkelt de verzoeking steeds fijner en gevoeliger, hoe reiner zijn stand voor God was. Wat de onreine mensch van verre zelfs niet als verzoeking voelt, maar zich op laat dringen, voelt wie heiliger leven kent, zoo diep. Hem wondde alles in het teederste en fijnste van zijn zelfbesef. En wat moet 't dan niet voor Jezus, *den Heilige*, geweest zijn, nooit door satan met rust te worden gelaten, en telkens weer in strikken op 't ongemerkst en het fijnst gesponnen te worden verzocht.

Nu nog werkt dit onder 't volk des Heeren na.

Een gewoon, onbezorgd, nog geheel onbekeerd man denkt aan geen verzoeking en weet van geen verzoeking, of 't moet iets zeer grofs zijn, een verleiding tot grove oneerlijkheid, tot een schandelijke gemeenheid, tot een doortrapt gruweltuk. En voor zoo iets staande, ja, dan weet ook de gewone burgerman van een bede die uit zijn hart opkomt: Heere, leid mij niet in verzoeking! Soms zelfs komt 't dan ook over zoo iemands lippen: Verlos mij van den Booze.

Maar wie in zijn ziel losgewikkeld, uit het keurslijf van zijn inbeelding losgeregen is, zonde leerde kennen, en klein voor God is gemaakt, die staat *telkens* voor verzoekingen, omdat hij in alles de verzoeking ontdekt, speurt en voelt. In dingen waarbij een ander van verzoeking zelfs den schijn niet merkt, voelt zulk een kind van God satan op zich afkomen. Een fluisteren van satan, dat daarom zoo bang pakt, omdat we zoo telkens aan ons kindschap van God te kort doen. En zoo komt er ten slotte in alles verzoeking, gedurig zielewankeling of het naar Gods wil, of op ingeving van satan zal zijn. Onrust en vreeze door heel 't hart. En dan elken morgen weêr: Vader, leid mij niet in verzoeking, maar o, Vader, verlos mij toch van den Booze.

En juist dit kan niet, althans niet in den zin, waarin uw hart dit begeeren zou. Ons hart zou willen, dat God satan zei: Raak hem, raak haar niet meer aan. En dit kan niet, want Gods kind heeft juist daarin zijns Vaders aard te toonen, dat hij satan weerstaat en overwint, en dit kan alleen beproefd worden.

De bede kan dan ook niet anders bedoelen, dan: leid mij niet in een verzoeking waarin ik bezwijken zou, en als ik bezwijken zou, schiet mij dan ter hulpe toe, o, mijn Heiland!

En dit nu juist is een der mysteriën van Jezus verzoekingen. De Schrift toch betuigt ons, dat Jezus zelf *verzocht* is, en in dit verzocht worden *geleden* heeft, *opdat hij ons, als wij verzocht worden, zou kunnen te hulp komen.* (Hebr. II: 18.)

Zoo nu trekt de band vanzelf aan. Jezus heeft geleden in alle verzoeking, Jezus die, zelf verzocht zijnde, onze verzoeking kent en ze met en voor ons gevoelen kan. En diezelfde Jezus is onze Heiland en Middelaar, die, in heilige liefde ons omvattende, ons in de verzoeking staande houdt, ons uit de verzoeking uitredt, en ons met Hem triomfeeren doet in den triomf op den verzoeker, die door Hem is bevochten.

DR. A. K.

Amsterdam, 15 Maart 1912.

Naar aanleiding van het pas in het licht verschenen geschrift van Dr. H. H. Kuyper: *Het zedelijk karakter der Reformatie gehandhaafd tegenover Rome*, schreef *De Tijd* een hoofdartikel, dat in menig opzicht merkwaardig is.

Gelijk men weet, was door verschillende Roomsche schrijvers, met name in den jongsten tijd door Denifle, op zeer felle wijze het zedelijk karakter der Reformatoren aangevallen. Dit geschiedde, gelijk door dezen schrijver openlijk werd erkend, om de oogen der Protestanten te openen voor het ware karakter van de Reformatie der 16e eeuw en hen naar de Roomsche Kerk terug te voeren. En tevens moest deze polemiek ook dienst doen om in landen, waar de los-van-Rome-beweging onder de Roomschen toenam, deze tegen te gaan door de Reformatoren zoo zwart mogelijk af te schilderen.

Dr. Kuyper heeft nu tegen dezen aanval van Roomsche zijde de Reformatoren verdedigd, en aangetoond, hoe deze schrijvers metterdaad op menig punt vooral aan Luther onrecht hadden aangedaan. *De Tijd* keert de rollen juist om en maakt hiervan, dat Dr. Kuyper „den handschoen toewerpt aan Rome, en zijn krijgsklaroen doet weerklinken," en dat deze aanval op Rome daarom moet worden gepareerd. En nog sterker, aan het slot van het artikel wordt gezegd, dat dit boek van Dr. Kuyper voor Katholieken, die daartoe geen speciaal verlof hebben van de geestelijke Overheid, verboden lectuur is. Denifle schrijft aan de Protestanten met geen ander doel dan om Luther zoo zwart mogelijk te maken. Heel de Roomsche pers was over dit werk in verrukking en meende, dat nu eens en voor goed de onwettige oorsprong van het Protestantisme was aangetoond. En zoodra Dr. Kuyper een tegenbetoog schrijft, dat alleen als *verdediging* bedoeld is, worden de Roomsche lecken gewaarschuwd, dat ze dit boek zelfs niet lezen mogen!

Niet minder eigenaardig is een tweede punt in deze critiek, waar *de Tijd* schrijft:

> Dit te meer, wijl Dr. K. zelf toegeeft, dat de reformatoren volstrekt geen heiligen waren, omdat er in hun leven bladzijden te vinden zijn, die beter uitgewischt of, nog beter, niet geschreven waren. Doch dat zij heiligen waren, was, volgens Dr. Kuyper, ook volstrekt niet noodig. Want, zoo vraagt hij, is dáárom den Katholiek zijne leer minder heilig, omdat Petrus en Paulus beiden misdaan hebben, en waren de levens van sommige Pausen wel zoo geheel zonder smet? Lees dan Pastor, den geschiedschrijver der Pausen aan het einde der Middeleeuwen, maar eens na! Dr. K. veroorlove ons hier te wijzen op een enorm verschil. Waren de reformatoren geen heiligen en misten zij daardoor een der motiva credibilitatis (let wel, wij zeggen niet motiva fidei), dan verschilden zij toch nog van Petrus en Paulus en van welken Paus, ook, omdat zij (de reformatoren) hunne goddelijke zending niet konden bewijzen.
>
> Hadden zij die kunnen bewijzen, ja, dan zou hun persoonlijk leven misschien weinig afdoen. Zij waren dan looden buizen der Waarheid geweest, terwijl anderen van zilver of goud waren. Maar daar zit de groote knoop niet. De groote knoop is eigenlijk: waar haalden zij hunne zending vandaan? Wie gaf hun gezag, om de Kerk hunner dagen op eigen hand, van onderen af te hervormen? Wie gaf hun het recht de geloofsleer, die al 1500 jaren bestond en tot Christus opklom, te veranderen naar hunne opvatting en goeddunken, of, zooals een Kerkvader het reeds eeuwen vroeger teekenachtig uitdrukte: „Wie machtigde hen te gaan kappen in het bosch, waarvan de Kerk de eigendomsbrieven bezat?"
>
> Aangenomen (niet toegegeven) dat de beginselen der Hervorming zuiver en heilig waren; dat het karakter der personen, die ze leidden, onberispelijk genoemd mocht worden; dat de vrucht, die ze voortbracht, heerlijk en overvloedig was, wat zegt dat alles? Och, ook op een mestvaalt (sit venia verbo) kunnen schitterende bloemen groeien. Ook zondaren doen wel eens ooit iets goeds; — ook uit het kwade volgt dikwijls nog goed (ex malo sequitur quodlibet); maar voor de Hervorming zegt dat alles niets, zoolang niet bewezen wordt, dat zij, die ze in het leven riepen, gezondenen waren van God, die ons met de bewijzen in de hand tegemoet treden en zeggen: zie hier onze sending, wij komen namens God, die zich aan ons geopenbaard heeft. — Nu, dat bewijs zijn wij altijd nog wachtende, en nu moge al een of andere roomsche schrijver zich min of meer vergist hebben in de voorstelling der feiten, ja, zelfs al zou hij gelasterd hebben (wat wij echter altijd zoo voetstoots niet aannemen) of andere onedele wapenen gebruikt, dat maakt het gemis aan bewijs van Goddelijke zending niet goed.

Naar het ons voorkomt, heeft *de Tijd* hier vergeten, dat het Dr. Kuyper niet te doen was om de *wettigheid* van de Reformatie te bewijzen. Zeker zou over de vraag, of de Reformatoren een wettige roeping hadden, heel wat te zeggen zijn, en over dit vraagstuk is in vroeger eeuw zooveel over en weer geschreven, dat het waarlijk niet moeilijk zou vallen om deze oude wapens weer uit het tuighuis te halen. Maar hierover ging de strijd niet. Denifle e. a. hebben niet over de *wettigheid* of *onwettigheid* van Luther's roeping gehandeld, maar over zijn zedelijk karakter, en trachten aan te toonen, op grond van het diepe verderf en de zedelijke ontaarding van dit karakter, dat Luther geen Reformator kon wezen. Dr. Kuyper had daarom alleen deze aanklacht te bespreken en heeft zich daartoe uitsluitend beperkt.

Ds. Maan van Vreeland zond ons het volgend schrijven, dat een bede om hulp is voor de Christelijke school te Loenen aan de Vecht.

Al kunnen we als regel zulke verzoeken moeilijk opnemen, toch moge ditmaal een uitzondering gemaakt worden.

Aan alle vrienden van het Christelijk onderwijs.

„Heere, geef mij dit eene nog"!

Deze bede is telkens in mijn hart met het oog op de stichting van een schoolgebouw met onderwijzerswoning in het dorp Loenen a. d. Vecht. Van onzen getrouwen God wacht ik de verhooring dier bede, maar moge het zijn door middel van u! De vrienden daar, hier en in den omtrek hebben al een goed begin gemaakt. Er is vrijwillig ingeschreven, verzameld met prikkaart en door gehouden bazar te zamen *f* 1700. Maar, helaas! dit is nog niet eens het bedrag van den bouwgrond, *f* 1800. O, hoe jammer, dat het geschikte terrein uit gebrek aan geld voor den bouw al een paar jaren ongebruikt ligt. Door vier vrienden werd het kapitaal daarvoor aan de Schoolvereeniging geleend tegen 4 pct. 's jaars.

Maar nu zal er nog wel ± *f* 6500 noodig zijn, om op de welgelegen plaats een eenvoudig en degelijk schoolgebouw met twee lokalen enz. te doen verrijzen. Hiervoor is *f* 4000 tegen 4 pct. ter leen aangeboden. Er blijft dus nog *f* 2500 tekort om met vrijmoedigheid aan het bouwen te gaan.

Het betreft hier geen nieuwe school, daar vroeger in het dorp Loenen en sedert 1895 vlak tegenover te Oudover (gem. Loosdrecht) Christ. onderwijs wordt gegeven in het gebouw der Geref. kerk te Loenen. En nu wordt terecht door de autoriteiten er op aangedrongen bij het Bestuur der school, om betere localiteit te verschaffen.

Daarom is een nieuw schoolgebouw dringend noodig. En dit te meer, nu de tegenstanders van de school met den Bijbel (en die zijn er nog soovele in de Vechtstreek) alle krachten inspannen om het plan der vrienden te doen mislukken.

Bewege de Heere uwe harten om ons te steunen. Dit kunt gij op verschillende wijze doen. B.v. door groote of kleine gaven in één of jaarlijks voor rente en aflossing, alsook door renteloose aandeelen van honderd gulden of kleiner bedrag.

Heeft de Heere in vorige jaren voor kerk en school te Augustinusga en hier te Vreeland, 't laatst nog bij de opening der 1000ste school onze bede verhoord, daarom is ook nu van Hem onze verwachting.

Wie kan en wil helpen, gelieve dit te doen door gaven te zenden aan den penningmeester den heer G. Lokhorst of den heer B. J. van Maare, hoofd der Chr. school te Loenen, of aan mij, die ze allen dankbaar in dit blad hoopt te verantwoorden.

Uw dw. Br. in Chr.
DS. W. MAAN.

Vreeland, 26 Febr. 1912.

P. S. Aangenaam zal het zijn, als bevriende bladen dit verzoek geheel of gedeeltelijk willen overnemen.

W. M.

Onze liturgie.

XV.

Tegenover de Roomsche voorstelling, alsof we een door Christus of de Apostelen ons met bindend gezag voorgeschreven liturgie bezaten, ging in de eerste plaats ons protest. Het Nieuwe Testament geeft zulk een liturgie ons niet, gelijk we zagen, en de Apostolische traditie, waarop de Roomsche Kerk zich beroept, draagt een veel te onzeker karakter om daarop te kunnen bouwen.

Toevallig nu is dit feit zeker niet. Veeleer is terecht door Calvijn en onze Gereformeerde vaderen hieruit afgeleid, dat God de Heere de uitwendige regeling en inrichting van den eeredienst aan ons heeft overgelaten; dat deze regeling daarom ook niet uniform behoeft te wezen voor heel de Kerk en voor alle tijden, maar verschillen kan bij de onderscheidene volkeren en verschillende kerken; en dat deze uitwendige regeling dan ook nooit met een Goddelijk gezag ons kan worden opgelegd, maar alleen dient om verwarring te voorkomen, zekere orde in den eeredienst te handhaven en altoos ondergeschikt moet zijn aan het doel: de opbouwing en stichting der gemeente.

Onder Israel was dit anders en moest dit anders wezen. Heel de eeredienst bij Israel droeg een typisch-ceremonieel karakter, waaruit vanzelf voortvloeide, dat deze eeredienst door God zelf tot in de kleinste bijzonderheden moest worden voorgeschreven. Waar deze eeredienst een schaduwbeeld was der toekomende dingen en diende om Israel in allerlei uitwendige ceremoniën en plechtigheden een zichtbare afbeelding te geven van het heil, dat in Christus komen zou, sprak het wel vanzelf, dat Israel in den meest stipten en letterlijken zin aan deze voorschriften gebonden was. Elke afwijking van deze liturgische voorschriften werd dan ook op de strengste wijze door God den Heere gestraft. Maar zoodra in Christus de waarheid en genade was geopenbaard van wat in de wet van Mozes was afgebeeld, verviel niet alleen deze ceremonieele eeredienst vanzelf, maar werd ook het karakter van den eeredienst veranderd. Wanneer de Apostelen dan ook met zooveel nadruk opkomen tegen elke poging om dezen ceremonieelen eeredienst onder de Christenen weer in te voeren, dan geldt dit niet alleen de Oud-Testamentische ceremoniën *als zoodanig*, die door de komst van Christus waren vervuld en afgeschaft, maar evenzeer elk streven om met een nieuw juk van inzettingen en ceremoniën de geloovigen te bezwaren. Israël bevond zich nog, om het schoone beeld van den Apostel hier over te nemen, onder het tuchtmeesterschap der wet, omdat het nog een onmondig kind was, dat door wet op wet en gebod op gebod moest worden geregeerd. Maar nu met de nieuwere bedeeling des Geestes de voogdijschap van de wet was afgeschaft en het onmondige kind mondig was verklaard, zou het met het karakter van deze nieuwe bedeeling ten eenenmale in strijd zijn geweest, wanneer een nieuw juk op de schouderen der geloovigen was gelegd. Vandaar dat de Apostelen op het convent te Jerusalem, toen deze ceremoniënquaestie de gemeente in beroering bracht, uitdrukkelijk verklaard hebben, dat ze geen anderen last aan de geloovigen wilden opleggen, en dat Paulus telkens de Christenen toeroept, dat ze staan zullen in de vrijheid, waartoe Christus ze geroepen heeft. De Christelijke Kerk heeft deze vrijheid dan ook altoos gehandhaafd, zooals wel het best daaruit blijken kan, dat ze geen oogenblik geaarzeld heeft om in later eeuw de uitwendige ceremonie van de onderdompeling bij den doop, schoon deze zonder eenigen twijfel bij de Apostelen in gebruik was, door de besprenging met water te vervangen. Het spreekt bovendien van zelf, dat waar de Kerk ophield nationaal te zijn en tot één volk beperkt te wezen, en thans tot alle volkeren en natiën werd uitgebreid, ook de eeredienst zich moest aansluiten bij de eigenaardige gewoonten en zeden, die bij deze volkeren in zwang waren, en daarom geen uniform en voor alle tijden en plaatsen geldend karakter kon dragen. Een Oosterling zal op gansch andere wijze behoefte gevoelen zijn gevoelens te uiten dan een Europeaan. Wat bij Augustinus gewoonte was, dat de gemeente door luide teekenen haar instemming met de prediking te kennen gaf, zou voor ons aanstootelijk wezen en als een gemis aan eerbied voor den dienst des Woords worden beschouwd. Ook bij onze zending op Java zal daarom bij het inrichten van den eeredienst wel degelijk rekening moeten worden gehouden met dit verschil in volkskarakter. Zal de Christelijke Kerk werkelijk Katholiek zijn, d. w. z. algemeen, alle volkeren en natiën omvattend, dan zal ze ook in haar eeredienst zich moeten aanpassen aan het leven dezer volkeren en niet haar kracht moeten zoeken in het kopieeren van Westersche toestanden, die voor het Oosten niet passen. Calvijn heeft daarom wel degelijk een levensbelang der Kerk verdedigd, toen hij zoo kras opkwam voor het recht van elke Kerk om haar eeredienst in te richten, zooals zij zelve meende dat dit het beste was. Elke poging van de eene Kerk om de andere haar ceremoniën op te dringen, veroordeelde hij daarom als aanranding van haar Christelijke vrijheid. Zelf heeft hij daarom met alle kracht er zich tegen verzet, toen de Kerk van Bern met steun der Overheid allerlei ceremoniën, die te Bern gebruikelijk waren, te Genève wilde invoeren; niet omdat hij deze Bernsche ceremoniën op zichzelf zoo verkeerd achtte, maar omdat hij voor de vrijheid der Kerk opkwam. En ook onze Kerkenorde handhaaft ditzelfde beginsel, waar ze uitdrukkelijk verklaart, dat men Kerken, die andere ceremoniën volgen als wij, daarom niet veroordeelen zal. Er geldt hier maar een wet, zooals Calvijn niet moede werd telkens te herhalen: de geestelijke opbouwing der gemeente. Al wat daartoe dienen kon, was goed; al wat daarmede in strijd was, was verkeerd. Heel zijn strijd tegen den Roomschen eeredienst concentreerde zich dan ook hierin, dat deze eeredienst in een voor het volk onverstaanbare taal gehouden en uit tal van ceremoniën bestaande, waarvan het volk niets begreep, voor de stichting der gemeente geen het minste nut afwierp. Maar behoudens dezen éénen grondregel, die voor elk stuk en onderdeel van dezen eeredienst gold, nam Calvijn een zeer ruim en vrijgevig standpunt in. Prof. Doumergue heeft in zijn uitnemende studie over den eeredienst van Calvijn daarop terecht gewezen. Wie Calvijn een nomistische opvatting op het stuk van de liturgie toeschrijft, kent hem niet.

Natuurlijk volgt hieruit niet, dat daarom elke plaatselijke Kerk haar eigen inrichting van den eeredienst vaststellen moet, en dat voor een bepaalde landskerk van eenheid in den eeredienst geen sprake zou mogen wezen. Het nauw verband, waarin een bepaalde groep van Kerken in een land en onder een volk leeft, brengt vanzelf mede, dat men trachten zal naar zekere uniformiteit in den eeredienst. Vandaar dat in alle Gereformeerde landskerken de Generale Synodes zulk een liturgie hebben vastgesteld, die door alle Kerken gebruikt werd. Het leven draagt bij een bepaald volk een eigenaardig type, dat ook in den eeredienst zich afspiegelt. En al dient ook bij zulk een landskerk altoos het beginsel gehandhaafd, dat de grondslag van de kerkelijke eenheid ligt in de *belijdenis* en daarin *alleen*, toch kan het gewenscht en nuttig wezen, dat de Kerk ook voor haar eeredienst eenzelfde regeling volge. Voorts spreekt het wel vanzelf, dat bij deze inrichting van den eeredienst een Nationale Synode het liefst zich richt naar het voorbeeld van die Kerken, waar naar haar overtuiging die eeredienst het zuiverst overeenkomstig Gods Woord is ingericht. Zoo hebben onze Nederlandsche Synodes altoos met name het oog gevestigd op de Kerk van Genève, die als de moederkerk der Gereformeerde Kerken gelden kon, en onze liturgie is dan ook voor een niet gering deel aan de liturgie van Calvijn ontleend. Maar dat geschiedde toch noolt, omdat men aan de Kerk van Genève zelve eenige macht of autoriteit toeschreef om deze liturgie aan de andere Kerken op te leggen, of omdat men meende aan deze liturgie van Calvijn gebonden te zijn. Een macht als de Kerk van Rome zich zelf toekent om haar liturgie voor alle Kerken verplichtend te verklaren, hebben de Gereformeerde Kerken noch aan de Kerk van Genève noch aan Calvijn toegekend. Men koos volkomen vrij, maakte veranderingen waar men die noodig achtte, en handhaafde aldus het beginsel, dat iedere Kerk in de inrichting van haar eeredienst vrij was. Indien men dan ook de verschillende liturgieën neemt in onze Gereformeerde Kerken, in Zwitserland, in Duitschland, in Frankrijk, in Nederland, in Schotland enz., dan ziet men zeker, dat ze met elkander in verband staan, dat de grondvorm dezelfde is, dat ze allen min of meer heen wijzen naar de liturgie van Calvijn, als model waarnaar ze geformeerd zijn, maar tegelijk toonen ze een verscheidenheid en afwisseling, die van den rijkdom van het Gereformeerde leven getuigt en tegelijk van de ploolbaarheid en soepelheid, waarmede het zich aanpast aan het eigenaardige leven der volkeren. Geldt deze pluriformiteit nu reeds bij de Gereformeerde Kerken in Europa, waar de volkeren toch in het algemeen één type vertoonen en waar de levensusantiën betrekkelijk weinig verschillen, dan spreekt het wel vanzelf, dat ditzelfde beginsel nog in veel scherper mate zijn toepassing zal moeten vinden, wanneer men te doen krijgt met volkeren, die een geheel ander type vertoonen en tot een geheel andere cultuur behooren dan de onze.

DR. H. H. K.

Treetafel.

LEVENSERVARINGEN van BR. ELSHOUT. Met een voorwoord van PROF. DR. H. H. KUYPER. Ten voordeele van de Christelijke School te Pingjum.

Broeder ELSHOUT is 'n Oefenaar in onze Gereformeerde Kerk.

Het beeld dat in veler bewustzijn van den „Oefenaar" staat, is nog altijd dàt hetwelk collega KUYPER teekent, wanneer hij in zijn VOORWOORD herinnert aan wat hij verwachtte te zien, toen hij, voor nu bijna een kwart eeuw, bij de bevestiging van zijn akademievriend WIJMENGA als predikant te LOLLUM, den heer ELSHOUT voor het eerst zou te zien krijgen. „Het moest wel een lange, magere man wezen, met bleek gelaat, met plechtstatig gebaar, met zalvende woorden; een type van vroomheid, dat ons niet het meest bekoorde".

Maar aan dit beeld beantwoordt onze Broeder ELSHOUT allerminst.

Ook KUYPER ondervond dit, en hij schrijft dan ook: „Toen we echter in de kerk broeder ELSHOUT in het „vierkant" zagen zitten, viel de kennismaking mede. Die stevige, korte in elkander gedrongen gestalte; dat gulle, ronde, Brabantsche gezicht; dat levendige donkere oog, dat zoo vriendelijk en met ietwat schalkschen humor u aanzag, was zoo geheel anders dan we ons hadden voorgesteld. En toen wij later in de pastorie hem persoonlijk ontmoetten en aldra in druk gesprek met hem gewikkeld waren, smolt het laatste vooroordeel als sneeuw voor de zon weg. Zijn vroomheid was niet gemaakt, maar kwam rechtstreeks uit het hart. Hij had zulk een frischen, kerngezonden blik op het leven. Hij wist zoo gezellig te vertellen van den kerkelijken strijd te LOLLUM."

En met deze bevinding vóór nu 25 jaar door KUYPER omtrent ELSHOUT opgedaan, stemt ook de mijne overeen en zal het ook wel die van een ieder doen, welke het genoegen heeft gehad diesen Oefenaar te ontmoeten.

En dat genoegen hebben velen gehad.

Want de heer A. ELSHOUT RZ. is niet alleen Oefenaar, maar ook Ouderling van de kerk van LOLLUM en als zoodanig heeft hij meer dan eens deelgenomen aan onze kerkelijke „meerdere vergaderingen", zelfs aan onze generale Synoden.

Deze heer ELSHOUT is thans een man van ruim 80 jaar, van wiens leven heel wat meer te vertellen valt, dan van dat van velen zijner medemenschen.

Van dit zijn leven vertelt hij zelf.

Hij heeft dat gedaan in de FRIESCHE KERKBODE en wel onder den titel GODS LEIDINGEN MET IEMAND. Het zijn de ervaringen van zijn eigen geestelijk leven, en ook van wat hij heeft ondervonden op het gebied van maatschappij, kerk en school.

Toen hij deze zijn levensbeschrijving in de KERKBODE geëindigd had, schreef DS. A. DE GEUS van LEMMER: „Broeder ELSHOUT's levensbeschrijving komt misschien nog wel eens in boekformaat uit en zal dan rustiger dan uit een weekblad kunnen nagelezen worden".

En dit vermoeden was juist.

Onder den titel LEVENSERVARINGEN VAN BR. ELSHOUT zal deze autobiographie, „in eenvoudigen omslag en versierd met 't portret van den schrijver, voorzien van een voorwoord van PROF. DR. H. H. KUYPER, voor een luttelen prijs verkrijgbaar worden gesteld."

Een drietal heeren hebben zich daarmee belast.

Het zijn drie hoofden van Christelijke scholen, waarvan twee vroeger als zoodanig te PINGJUM werkzaam waren en één het nog is. PINGJUM toch was, zooals men lezen kan op blz. 140 van E.'s levensbeschrijving, „het brandpunt van Modernisme en Socialisme in Wonseradeel", en daar is toen, vooral door zijn krachtig initiatief, een christelijke school opgericht.

Ik kan de uitgave van deze autobiographie van harte toejuichen, en het boek, dat mij nu reeds ter kennisneming is toegezonden, ten zeerste aanbevelen. Met beminnelijke vroomheid bezielt BR. ELSHOUT, die niet alleen in FRIESLAND,